

ERDEM

Sayı/Issue: 90 Haziran/June 2026

Başvuru/Submitted: 10-09-2025

Değerlendirme: İki Dış Hakem/Evaluation: Two External Referees

Kabul/Accepted: 16-12-2025

Çift Taraflı Körleme/Double-Blind Review

Benzerlik Taraması Yapıldı/Similarity Scan Performed - intihal.net

Yayın/Publication: 20-06-2026

Türkçeden Diğer Dillere Yapılan Biyografik Metin Çevirileri Bağlamında Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Çeviri Projesi Türkçe Metinleri

Hasan Ali Çetin | [0000-0001-9673-8242](https://orcid.org/0000-0001-9673-8242) | hasanali.akm@gmail.com
Dr. | Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı/ Presidency of Atatürk Cultural Center
Ankara | Türkiye
<https://ror.org/02vsmry93>

Atf: Çetin, Hasan Ali (2026). "Türkçeden Diğer Dillere Yapılan Biyografik Metin Çevirileri Bağlamında Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Çeviri Projesi Türkçe Metinleri", *Erdem*, Haziran, Sayı:90, s. 67-98.

Citation: Çetin, Hasan Ali (2026). "Turkish Source Texts of Presidency of the Atatürk Cultural Center Translation Project: Biographical Translation from Turkish into Other Languages", *Erdem*, June, Issue:90, pp. 67-98.

Makale Bilgileri Article Information

Yapay Zekâ Beyanı

Çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, tarafımca bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

AI Disclosure

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content has been produced by myself in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

Etik Kurul İzni

Çalışma etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethics Committee Approval

The study does not require ethics committee approval, and the data used were obtained through a literature review / published sources. It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of the study and that all referenced works are listed in the bibliography.

Etik Bildirim

erdemdergisi@akmb.gov.tr

Complaints

erdemdergisi@akmb.gov.tr

Lisans

Bu makale Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

License

This article is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Dizinleme Bilgileri

Dergi TR Dizin, DOAJ, ERIH PLUS, MLA ve J-Gate tarafından dizinlenmektedir.

Indexing Information

The journal is indexed in TR Dizin, DOAJ, ERIH PLUS, MLA and J-Gate.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflict of Interest

There is no potential conflict of interest in this study.

Türkçeden Diğer Dillere Yapılan Biyografik Metin Çevirileri Bağlamında Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Çeviri Projesi Türkçe Metinleri

Öz

Biyografi, bir kişinin yaşamını anlatan ve tarihsel bir bağlam içinde şekillenen edebî bir türdür. Biyografik anlatılar, hem bireysel hem de toplumsal hafızanın yeniden inşasında belirleyici rol oynar. Bu tür metinlerde öznellik ve nesnellik arasındaki denge, anlatıcının seçtiği olaylar, dil kullanımı ve anlatım stratejileriyle şekillenir. Bu metinlerin farklı dillere çevrilmesi sürecinde bu anlatı yapısının korunması, metnin anlam düzeninin yabancı dilde yeniden kurulabilmesi için kritik bir unsurdur. Türkçeden diğer dillere yapılan biyografik metin çevirileri de bu bağlamda, Türkiye'nin tarihi ve kültürel hafızasının uluslararası kamuoyuna taşınmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Türkiye'de Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı (AKMB) tarafından 2019 yılında başlatılan "Türk Devlet ve Düşünce Hayatına Yön Veren Şahsiyetlerin Kısa Yaşam Öyküleri Serisi ve Çevirisi Projesi", kurumsal düzeyde biyografi metinleri ve çevirilerinin yayımlanması bağlamında dikkat çeken bir projedir. Bu çalışmada projede çeviriye esas olarak hazırlanan Türkçe metinler ve proje kapsamında yayımlanan eserler üzerinde durulacaktır. Proje ile Türk kültürü, bilim tarihi ve devlet yönetimi alanlarında iz bırakmış, başarılı çalışmaları ve katkılarıyla alanlarında temayüz etmiş şahsiyetlerin kısa yaşam öykülerinin 16-20 yaş aralığındaki Türk ve dünya gençliğine tanıtılması amaçlanmaktadır.

AKMB çeviri projesi kapsamında yayımlanan sekiz biyografi kitabının en çok Arapça, Almanca, Farsça, Fransızca, İngilizce ve Rusçaya çevrilmiş olması, projenin eserleri dünya genelinde yaygın okur kitlelerine ulaştırma hedefiyle uyumlu bir tablo ortaya koymaktadır. Projede yer verilen şahsiyetlerin bilim insanı, devlet yöneticisi ve mutasavvıf gibi farklı kategorilerde olması; ayrıca bir kısmının tarihi, bir kısmının çağdaş döneme ait bulunması, metinlerin dil özelliklerine doğrudan yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Biyografi, Çeviri, Metin, Çeviri Projesi, Kültürel Bellek, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Turkish Source Texts of Presidency of the Atatürk Cultural Center Translation Project: Biographical Translation from Turkish into Other Languages

Abstract

A biography is a literary genre that recounts a person's life and takes shape within a historical context. Biographical narratives play a decisive role in the reconstruction of both individual and collective memory. In such texts, the balance between subjectivity and objectivity is shaped by the events chosen by the narrator, their use of language, and their narrative strategies. Preserving this narrative structure during the translation of these texts into different languages is critical for the meaning of the text to be re-established in the target language. In this context, translations of biographies from Turkish into other languages play an important role in conveying Türkiye's historical and cultural memory to the international public.

A noteworthy project in the field of biographical translation in Türkiye is the "Concise Biography Series of Figures Who Shaped Turkish State and Intellectual Life Translation Project", launched in 2019 by the Presidency of Atatürk Cultural Center (PACC). This study will focus primarily on the Turkish texts prepared for translation in the project and the published works. The project aims to introduce the short biographies of personalities who have left their mark on Turkish culture, the history of science, and state administration, and who have distinguished themselves in their fields through their successful work and contributions, to Turkish and international youth aged 16-20.

The fact that the eight biographical volumes published within the scope of the PACC translation project have been translated primarily into Arabic, German, Persian, French, English, and Russian demonstrates a distribution consistent with the project's objective of reaching broad and diverse readerships across the globe. The inclusion of figures from distinct categories—such as scientists, government officials, and a Sufi mystic—and the presence of both historical and modern personalities are factors that have directly shaped the linguistic characteristics of the texts.

Keywords: Turkish, Biography, Translation, Text, Translation Project, Cultural Memory, Presidency of Atatürk Cultural Center.

Giriş

Biyografi, Yunanca *bios* (yaşam) ve *graphein* (yazmak) sözcüklerinden türetilmiş olup “yaşamın yazılması” anlamına gelmektedir. Yunancadan Fransızcaya (*biographie*) geçen sözcük, günümüz Türkçesinde öz geçmiş sözcükleri ile de karşılanmaktadır. “Biyografi, belirli bir alanda şöhret bulmuş insanların hayat hikâyelerini konu alır; düşünce ve kültür dünyasında tanınmış, eser vermiş kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir yazım türü olarak tarih biliminin içerisinde ortaya çıkmıştır” (Çelik 2022: 2). Bir kimsenin hayat hikâyesi, yaşam öyküsü, özgeçmişi anlamında kullanılan biyografi, gerek Türk gerekse dünya edebiyatlarında en eski yazım türlerindedir. Türk İslam geleneğinde de biyografi yazıcılığına büyük önem verilmiş olup biyografi türü eserlere erken dönemlerde rastlanmaktadır.

Biyografik metinler, bireylerin yaşam öyküleri üzerinden hem kişisel hem de toplumsal tarihin izlerini taşıyan türlerdir. Bu metinler yalnızca bir yaşamı belgelemekle kalmaz, aynı zamanda yazıldıkları dönemin kültürel, siyasi ve toplumsal yapılarına da ışık tutar. Bu yönüyle biyografi çevirisi, dilsel bir aktarım olmasının yanında tarihî, sosyolojik ve kültürel bir yorumlamayı ifade etmektedir.

Biyografik metinlerin çevirisinde, kültürel bağlamın hedef dile aktarımı sırasında yaşanan anlamsal sapmalar, karşılaşılan temel sorunlardan biridir. Özellikle tarihî şahsiyetler ve kurumlar, yerel referanslar, hedef kültür okuyucusuna doğrudan anlam taşımayabilir. Bu durum, çevirmenin hem tarihî hem de kültürel düzeyde yorumlayıcı bir tutum benimsemesini gerektirir.

Araştırmacılar çeviriyi gerek çeviri süreci gerekse çeviri sonrasında oluşan etkileri açısından çok yönlü bir eylem olarak ele alır. Tahir Gürçağlar, çeviriyi öncelikle bir edim olarak, sonrasında çeviri ediminin sonucu olan çeviri metin ve son olarak çeviriye ilişkin kuramsal yaklaşımları, eleştirel bağlamsallaştırmayı ve sapmaları içeren çeviri kavramı olarak üç farklı kategoride ele alır (2011: 11). Boztaş da “Çeviri, diller arası ve kültürler arası bir aktarım, başka bir deyişle doğal dildeki bildirim anlamsal ve işlevsel eşdeğerliliğini sağlayarak başka bir doğal dile aktarma olgusudur. Diller arası çeviri düzleminde her ne kadar dillerin düzgü birimleri arasında tam bir eşdeğerlik söz konusu olmasa da bildiriler yabancı düzgü birimlerinin eşdeğerli karşılıkları olarak kabul edilmektedir.” görüşündedir (1993: 55). Dolayısıyla, Türkçeden diğer dillere yapılan biyografik metin çevirileri,

kültürel bellek aktarımı, uluslararası temsil ve tarihî bilinç açısından önemli işlevler üstlenmektedir. Bu durum, alandaki metin hazırlıkları ve çeviri faaliyetlerinin daha sistemli, uluslararası çeviri standartlarına uygun ve kültürel olarak daha duyarlı bir şekilde yürütülmesini gerektirmektedir. Çeviri stratejilerinin titizlikle belirlenmesi ve çevirmenlerin tarihsel bağlam bilgisiyle donanmış olması, metinlerin hedef kültürde anlamlı karşılıklar bulmasını sağlayacaktır.

Ören ve Ergun'un çeviribilimde dilbilimin izlerini sürdükleri çalışmalarında geçen "Kaynak dildeki kavramların içerdiği anlambirimcikler ile erek dildeki kavramların içerdiği anlambirimciklerin birbiriyle anlamsal olarak örtüşüp örtüşmediği, çeviri sürecinde dikkat edilmesi gereken bir konudur ve anlambirimcik çözümlemesi, kavramların diller arası aktarım sürecinde çözümlenmesinde yol gösterici olacaktır." (2021: 49-50) ifadesi, çeviri sürecinde dikkat edilmesi gereken önemli bir hususun altını çizmektedir. Çeviri, farklı diller arasında anlama ve anlatmaya dayalı köprüler kuran, farklı kültürler arasındaki anlatım yöntemleri ve tarihî bağlantıları inşa eden çok yönlü bir etkinliktir. Bu yönlerinden birisi de çevirinin toplumun inşasında kullanılan araçlardan biri olmasıdır. Tahir Gürçağlar'ın belirttiği üzere, Maarif Vekâleti bünyesinde kurulan Tercüme Bürosu aracılığıyla hız kazanan çeviri faaliyetleri, edebiyat, eğitim ve yayıncılıkla birlikte çevirinin de ulus inşası sürecinin ve Türkiye'nin Batı'ya yönelişinin temel araçlarından biri olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (2013: 71). Bu yönüyle çevirinin bireylerin ve toplumların kimliklerinin inşası sürecindeki etkisi açıktır.

Bu bağlamda, biyografik metinlerin çevirisi, yalnızca dil temelli bir aktarım değil; aynı zamanda bir kültürün, toplumun ve bireyin yaşam deneyiminin yeniden yazımı olarak ele alınır. Çeviri sürecinde metin yapısının korunması, metnin anlam düzeninin hedef dilde yeniden kurulabilmesi için kritik bir unsurdur. Türkçeden diğer dillere yapılan biyografik metin çevirileri, Türkiye'nin tarihî ve entelektüel mirasını dünyaya taşırken bu mirastan ne ölçüde yararlandığına dair soruları da beraberinde getirmektedir. Türkçeden diğer dillere yapılan biyografi çevirileri çoğunlukla yazar, siyasetçi, entelektüel portreler ve tarihsel figürlerin anlatılarını içermektedir. Çalışmaya konu olan proje, bu tespit ve soru(n)lardan hareketle sistematik bir çeviri politikasına duyulan ihtiyacı karşılamaya yönelik başlatılan çok dilli bir yayın projesidir. Proje, yayımladığı eserler vasıtasıyla Türk dili

ve kültürüne ilgi duyan, özellikle genç yaşlardaki okuyuculara ulaşmayı, Türk kültür ve medeniyetinin öne çıkan değerlerini dünya çapında tanıtmayı amaçlamaktadır.¹

1.1. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından yürütülen çeviri projesi kapsamında hazırlanan Türkçe metinlerin dilsel açıdan taşınması gereken nitelikleri, özellikle de Türkçenin doğru, anlaşılır ve çeviriye elverişli biçimde kullanılması bağlamında değerlendirmektir. Bu çerçevede çalışma, metinlerin Türkçe açısından taşıdığı özellikleri; dil bilgisi, söz dizimi, anlam bütünlüğü, üslup sadeliği ve hedef kitleye uygunluk bakımından incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırmanın bir diğer amacı, biyografi metinlerinin çeviri sürecine uygunluklarının nasıl sağlandığını, metinlerin çeviriye hazırlanmasında uygulanan kurumsal editörlük ilkelerini ve bu ilkelerin Türkçe metin kalitesine katkılarını ortaya koymaktır. Hem genç okuyucu kitlesi hem de uluslararası hedef kitle dikkate alınarak oluşturulan Türkçe metinlerin, dilsel açıklık, bağlamsal tutarlılık ve terminolojik doğruluk açısından taşınması gereken standartlar analiz edilmektedir.

Bu doğrultuda çalışma; Türkçenin doğru ve özenli kullanımını, dil içi tutarlılığı, kavram aktarımındaki açıklığı ve anlatı bütünlüğünü esas alan yazım anlayışını merkeze alarak proje kapsamında oluşturulan biyografi metinlerinin çeviriye elverişliliğini değerlendirmektedir. Böylece araştırma, hem Türkçenin bilimsel ve kültürel temsil gücünü hem de çeviri süreçlerinin niteliğini artırmaya yönelik katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.2. Çalışma Tasarımı

Bu çalışma, nitel bir araştırma tasarımı çerçevesinde yapılandırılmış olup doküman incelemesine dayanmaktadır. Analiz biriminde, AKMB tarafından hazırlanan ve yayımlanan sekiz Türkçe biyografi metni, bu metinleri oluşturan hazırlık süreçleri, editörlük aşamaları, çeviriye hazırlık süreçleri, yayın politikaları ve Kurum tarafından yayımlanan proje çıktıları bütüncül bir yapı ve süreç temelli bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, hem kurumsal proje süreçlerinin hem de metin üretim aşamalarının bütüncül bir değerlendirmesini yapmayı amaçlayan betimleyici-analitik bir yapı arz etmektedir.

¹ Projeye ilgili olarak bk.: <https://akmb.gov.tr/uncategorized-tr/devam-eden-yatirim-projelerimiz>.

1.3. Veri Bütüncesi

Araştırmanın veri bütüncesini Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından 2021–2025 yılları arasında yayımlanan sekiz biyografi kitabının Türkçe metinleri; bu metinlerin yazım, editörlük ve çeviri hazırlık süreçlerine ilişkin kurum içi uygulama ilkeleri; proje yürütme kurullarının karar ve yönergeleri; çalıştay raporları ve proje çıktıları oluşturmaktadır. Ayrıca biyografi türünün Türk edebiyatındaki tarihî gelişimini ortaya koyan kaynaklar ile metin çevirilerine ilişkin literatür de veri bütüncesi kapsamında değerlendirilmiştir. Türkçeden diğer dillere yapılan çevirilerde karşılaşılan sorunların belirlenmesinde ise ilgili çevirmen geri bildirimleri, editör notları ve proje sürecinde kayıt altına alınan uygulama örneklerinden yararlanılmıştır.

1.4. Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem, içerik analizi ve doküman incelemesine dayalı nitel bir yaklaşımdır. Öncelikle biyografi türünün Türk edebiyatındaki tarihsel bağlamı değerlendirilmiş; ardından AKMB çeviri projesinde kullanılan Türkçe metinlerin yapısal özellikleri, hazırlık süreçleri ve çeviriye uygunluk kriterleri değerlendirilmiştir. Çeviri süreçlerinde, özellikle kültür aktarıcı unsurlar, terminolojik sorunlar, tarihsel referanslar ve anlatı stratejileri bakımından karşılaşılan güçlükler dikkat çekilmiştir. Metinlerin çeviriye hazırlanma aşamalarında uygulanan kurumsal editörlük süreci, analitik bir bakışla değerlendirilen temel alt başlıklardan birini oluşturmuştur. Elde edilen bulgular, biyografi çevirilerinin kültürel temsil gücü ve uluslararası okur kitlesi üzerindeki etkileri bağlamında yorumlanarak değerlendirilmiştir.

2. TÜRK EDEBİYATINDA BİYOGRAFİ GELENEĞİ

Türk edebiyatında biyografi geleneği, İslamiyet'in kabulüyle birlikte Arap ve Fars kültür çevrelerinde oluşan biyografik yazım anlayışının etkisi altında gelişmiş; zamanla bu etkileri özümseyerek Türk kültürüne özgü bir yapı kazanmıştır. XII. yüzyıl sonlarına kadar Arapça metinlerle sürdürülen bu gelenek, XIII. yüzyıldan itibaren Farsça örneklerle zenginleşmiş, XV. yüzyıldan sonra ise Türkçe biyografik kaynakların sistematik biçimde telif edilmesiyle güçlü bir edebî ve tarihî külliyata dönüşmüştür. Türk biyografik yazıcılığı, yalnızca şahısların hayat hikâyelerini aktarmayı değil; onların ilmî, edebî ve tasavvufî katkılarını gelecek kuşaklara aktarma misyonunu da üstlenmiş; böylece tarihsel hafızayı kuran, kültürel kimliği belirleyen önemli bir yazı geleneği hâline gelmiştir.²

² Konuyla ilgili olarak bk.: Çelik 2022: 4; İsen 2000: 157.

Bu geleneğin İslami zemin üzerinde şekillenen en eski türlerinden biri siyerdir. Kelime anlamı itibarıyla Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen siyer, İslam tarihçiliğinin başlangıç noktasını oluşturmuş; hadis ilmi ile iç içe gelişerek Müslüman toplumların hem dinî hem de hukuki referans kaynaklarından biri olmuştur. Ebû Hanîfe ile başlayan sistematik siyer tedvin faaliyetleri, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *Kitâbü's-Siyeri'l-kebir*'i ile klasik formunu kazanmış; bu metinler medreselerden halk çevrelerine kadar geniş bir okur kitlesine ulaşmıştır (Yaman 2009: 317-318). Bu bağlamda siyer, Türk biyografi geleneğinin hem içerik hem yöntem bakımından temel kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Tasavvufî biyografi geleneğinin ürünleri olan menâkıbnâmeler ve velâyetnâmeler, Türk kültüründe özellikle sûfî şahsiyetlerin manevî otoritelerini meşrulaştıran ve onların kerametlerini aktaran eserler olarak öne çıkar. Bu türler, tarihsel gerçeklikle menkıbevî unsurların iç içe geçtiği, kolektif hafızayı şekillendiren metinlerdir. Bunun yanı sıra Osmanlı tarih yazıcılığının temel ürünlerinden olan vekayinâmeler ve diğer kronikler, tarihî olayları aktarırken devlet adamları, âlimler ve şeyhler gibi dönemin önde gelen kişilerine dair biyografik bilgilere de geniş yer verir. Feridun Emecen, Aşıkpaşazâde'nin *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı gibi erken Osmanlı kroniklerinde yoğun biçimde görülen bu biyografik malzemeler için şahısların tarihsel bağlam içinde değerlendirilmesini mümkün kılmakla birlikte, bu metinlerin övgü ve yergi yönünden ihtiyatla kullanılması gerektiğini belirtir (1999: 85-90).

Türk biyografi geleneğinin en sistematik ve edebî formu ise tezkirelerdir. Hatırlatma, anma anlamındaki tezkire, özellikle şairlerin ve edebî şahsiyetlerin hayatlarını, eğitimlerini, toplumsal çevrelerini ve şiir örneklerini içeren bir tür olarak klasik Türk edebiyatı içinde özel bir yer edinmiştir. Ferîdüddin Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliyâ'sı* ve Devletşah'ın *Tezkiretü's-şuarâ'sı* gibi Farsça metinler, Anadolu sahasında kaleme alınan Türkçe şuarâ tezkirelerinin kurucu örnekleri olmuştur. Sehî Bey'in *Heşt Bihîşt*'i ile başlayan Türkçe tezkire geleneği, Latîfi, Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi gibi müelliflerle zenginleşmiş; bu eserlerde biyografik bilgilerle birlikte dönemin edebî zihniyeti, şiir dili ve kültürel yapısına dair

önemli veriler aktarılmıştır.³ İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* adlı kapsamlı çalışması, klasik tezkire geleneğinin modern dönemdeki en önemli ve son büyük örneği olarak değerlendirilir.⁴

Siyerden menâkıbnâmeye, vekayinâmeden tezkireye uzanan çok katmanlı bir yapıya sahip olan Türk biyografi geleneği, Türk-İslam kültür dünyasında tarih yazımını, edebî eleştiriyi ve tasavvufi aktarımı şekillendiren, geniş bir tarihsel süreklilik içinde işleyen önemli bir edebî birikimdir.

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE BİYOGRAFİ VE BİYOGRAFİK ÇEVİRİLER

Cumhuriyet'in ilanından sonra biyografi⁵ yazımı ve bu alanda yazılan eserlerin diğer dillere çevirilerinde büyük bir artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde Maarif Vekâleti ve Tercüme Bürosu eliyle yürütülen çeviri hareketleri hız kazandı.⁶ İlk yıllarda Atatürk'ün biyografisi başta olmak üzere, dönemin önemli devlet adamları ve entelektüellerinin yaşam öyküleri farklı dillere çevrilmiş ve bu eserler Türkiye'nin modernleşme hamlesini dünyaya anlatma amacıyla bir yöntem olarak da kullanılmıştır. İlerleyen yıllarda da pek çok farklı alanda tanınmış çok sayıda şahsiyetin biyografileri önce Türkçe olarak yayımlanmış, bu eserlerden bazıları da çeşitli yabancı (hedef) dillere çevrilmiştir.

3.1 Kurumların ve Yayın Politikalarının Etkisi, Çeviri Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Biyografik metinlerin çevirisi yalnızca bireysel çevirmen kararlarına değil, aynı zamanda kurumsal yönlendirmelere ve yayın politikalarına da bağlıdır. Devlet destekli kurumlar, çeviri projelerinde siyasi ve kültürel hedefler doğrultusunda yönlendirici rol oynayabilmektedir. Özel yayınevleri ise ticari kaygılarla metinlerde sadeleştirme, kısaltma ya da hedef kitlenin estetik beğenilerine uygun biçimde düzenleme yapabilmektedir. Türkiye'de diğer kurumlarla birlikte çeviri alanında yayıncılık faaliyetleri yürüten veya destekleyen kamu kurum ve kuruluşlarından Kültür ve Turizm Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı ile yurt dışında

³ Konuyla ilgili olarak bk.: Öz 2012: 68; Uzun 2012: 69-73.

⁴ İnal 1999-2013: I-V.

⁵ Biyografi konusunda daha geniş bilgiler için bk.: Akar 2013; Çelebioğlu 2007; İpekten vd. 1988 ; İsen 2010; Anameriç 2020; <https://teis.yesevi.edu.tr>.

⁶ Bk. Tahir Gürçağlar 2018: 69-77.

faaliyet gösteren veya yurt dışına yönelik yayın yapan özel yayınevleri, kültürlerarası iletişim ve etkileşimi artırıcı anlayışı destekleyen içerikleri okuyucularla buluşturmaktadır. Bu alanda çeviri faaliyetlerinin başarıyla sürdürülmesi için sistematik bir çeviri politikasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kamunun çeviri yayıncılığında böyle bir politika çerçevesinde, kurumsallaşmış stratejiler ve sürdürülebilir projeler yoluyla yayımlar yapması, yaptırması veya bu tür yayınlara destek vermesi Türk dili, kültürü ve medeniyet değerlerinin yurt dışında tanınırlığının artması için gereklidir.

Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurt dışında tanıtılmasında görülen eksiklikler, yayımlanan eserlerin okuyucuya ulaştırılmasında etkili olunamaması ve bu eksikliklerin giderilebilmesi amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde çeviri ve yayım destek projesi çalışmaları kapsamında başlatılan TEDA Projesi (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi)⁷ ile 2005 yılından beri çeviri faaliyetlerine destek verilmektedir. Türkçe olarak kaleme alınan eserlerin yurt dışında çeviri yoluyla yayımlanmasının kamu gücüyle desteklenmesiyle ilgili olarak Suad Carus, Kültür ve Turizm Bakanlığının, toplumun tanıtımının en iyi sanat ve edebiyatla yapıldığının bilincinde olduğu için çeviri işini desteklediğini, bunun sonucunda Türk yazarların eserlerinin Suriye’de ve Arap dünyasında okunur hâle geldiğini belirtmektedir (2009: 94).

Genel olarak Türkçe metinlerin, bu çalışma özelinde de biyografi metinlerinin hedef dillere çevrilerek yayımlanması sürecinde dikkat isteyen birtakım hususlar bulunmaktadır. Tahir Gürçağlar, anı, biyografi, deneme gibi kurmaca sayılmayan metinlerin de kurmaca özellikler taşıyabildiğini ve biçimsel yapıları, dil kullanımları ve gerçeklikle ilişkileri açısından bu metinlerin de kurmaca türlere benzeyebildiğini; bu sebeple çeviri sürecinde her metnin özgül bağlamına ve özelliklerine göre stratejiler belirlenmesi gerektiğini ifade eder (2011: 41). Bu bağlamda önceden yayımlanmış veya AKMB projesinde olduğu gibi hedef dillere çevrilmek üzere özel olarak yazdırılmış biyografi metinlerinin çoğu, ilgili şahsiyetin devlet görevi; ilmî, tasavvufi veya edebî çevresiyle ilişkilerini içeren yoğun bir bağlam yapısına sahiptir; bu bağlamın tam olarak aktarılmaması, metnin bilgi değerinde ve referans bütünlüğünde önemli kırılmalara yol açabilme potansiyeli taşımaktadır.

⁷ Bk. <https://teda.ktb.gov.tr>

Her biyografi, bir kişinin yalnızca yaşamını değil, aynı zamanda o kişinin temsil ettiği düşünceyi, inancı ya da politik çizgiyi de aktarır. Türkçeden yapılan çevirilerde geçen tarihî figürler (örneğin padişahlar, dinî liderler, milliyetçi düşünürler veya entelektüeller) yabancı okur tarafından belirli bir ideolojik bağlamda algılanabilir. Bu durumda çevirmen, hem kaynak metne hem de hedef kültüre duyarlı olmak zorundadır; tarafsız bir aktarıcı olduğu kadar, kültürler arası bir dengeleyici de olmalıdır.

Çeviri sürecinde karşılaşılan/yaşanan kültürel farklılıklardan kaynaklanan yabancı kavramlar, terim aktarımı ve tarihsel referanslar, anlatı tonu ve üslup uyarlaması, zaman, mekân ve toplumsal bağlamın korunması gibi zorluklar ve bunlara karşı çevirmenlerin geliştirdiği stratejiler⁸ bu çalışmanın kapsamı dışında tutulduğu için konuyla ilgili geniş açıklamalara yer verilmeyecektir. Çevirmenler bu türden zorlukları aşmada “dipnot kullanımı” (çevirmen, kavramı ya da referansı hedef okuyucuya açıklayabilmek için metin dışında bilgi verir), “yerelleştirme/yerlileştirme” (kaynak kültüre özgü bir kavram, hedef kültürde benzer bir kavramla değiştirilir), “kültürlerarası açıklama” (metin içinde kısa açıklamalar yapılarak okuyucunun bağlamı anlaması sağlanır) gibi yöntemlerden uygun olanları kullanmaktadır. Sancaktaroğlu Bozkurt, yerlileştirmenin kullanımıyla ilgili olarak “Yerlileştirmenin tercih edilmesinin altında yatan nedenlere baktığımızda çevirmenlerin kaynak kültürden ziyade erek kültür dizgesi ile uyumlu bir metin ortaya koyma arzuları görülmektedir. Erek kültürel değerleri tutmaya devam ederken, bir yandan da akıcı bir metin oluşturulması sağlanmıştır.” açıklamasıyla konuya açıklık getirir (2021: 272).

Çevirmenler kültürler ve farklı ideolojiler, düşünceler arasındaki farkın belirgin olduğu durumlarda bağlamı açıklayıcı parantezler, notlar, ön söz veya sözlükçeler gibi metne eşlik eden destekleyici unsurlarla kurmaktadır. Bu yaklaşım, metnin tarihî arka planını hedef okura doğru şekilde yansıtmak açısından önemlidir.

Yukarıda verilen bilgiler ve yapılan açıklamalar ışığında bu çalışmanın esasını oluşturan AKMB tarafından yürütülen çeviri projesi ve projenin Türkçe metinleri üzerinde durulacaktır.

⁸ Konuyla ilgili bk. Tahir Gürçağlar 2011: 38-44.

4. TÜRK DEVLET VE DÜŞÜNCE HAYATINA YÖN VEREN ŞAHSİYETLERİN KISA YAŞAM ÖYKÜLERİ SERİSİ VE ÇEVİRİSİ PROJESİ

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı tarafından yürütülen projenin çalışmaları 2019 yılında başlatılmıştır. Proje, 19.02.2020 tarihli ve 793/5 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yönetim Kurulu kararıyla kabul edilmiştir. Türk Devlet ve Düşünce Hayatına Yön Veren Şahsiyetlerin Kısa Yaşam Öyküleri Serisi ve Çevirisi Projesi⁹ (AKMB çeviri projesi), uluslararası niteliği haiz, T.C. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Programı kapsamına alınmış, yıllara sâri bir projedir.

Proje, ülkemizde ve Türkiye Cumhuriyeti makamlarınca akredite edilen vakıf okullarında, enstitülerde öğrenim gören öğrencilere, 16-20 yaş aralığındaki genç kuşaklara, Türk kültürü ve Türkçeye ilgi duyan her yaşta yabancı ülke vatandaşlarına Türk sanat, bilim ve kültür dünyasında temayüz etmiş şahsiyetlerin kısa yaşamları ile Türk dili ve kültürünün tanıtılması ve farkındalık yaratılması amacını taşımaktadır.

Yurt dışında Türk kültürünün tanıtılması ve yayılması hedefini taşıyan proje kapsamında Yunus Emre, Aydın Sayılı, Cahit Arf, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman, Mustafa Kemal Atatürk, Cezerî, Fârâbî, Mevlânâ, Mimar Sinan, İbn-i Sînâ, Yusuf Has Hacip, Kâtip Çelebi, Zeynep Kâmil, Barbaros Hayrettin Paşa, Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevî, Halil İnalıcık, Fuat Sezgin, Ahmet Cevdet Paşa, Halide Edip Adıvar, Fatma Aliye Hanım gibi isimlerden oluşan Türk düşünce ve kültür dünyasının öncü şahsiyetlerinin yaşam öykülerinin hazırlanması ve yabancı dillere çevrilerek yayımlanması planlanmıştır.

Proje kapsamında yayımlanan kitaplar aracılığıyla Türk kültür ve medeniyetiyle dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan milyonlarca insan arasında köprüler kurulacaktır. Bu sayede gerek Türk kültür ve medeniyetine gerekse dünya bilimine verdiği katkılarla tarihimizde iz bırakmış bu değerli şahsiyetler bütün dünyaya tanıtılmış olacaktır. Çeviri eserler, uluslararası çeviri standartlarına göre yürütülen çeviri süreçleri sonunda yayımlanmakta ve T.C. Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla, eserlerin çevrildikleri dillerin konuşulduğu bölgelere göre yabancı ülkelerdeki kütüphanelere ve dış temsilciliklere ulaştırılmaktadır. Projenin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi

⁹ Proje hakkında verilen bilgilere Başkanlığın genel ağ adresinden (<https://akmb.gov.tr>), bu adreste yer alan proje bilgileri bölümünden (<https://akmb.gov.tr/uncategorized-tr/devam-eden-yatirim-projelerimiz>) ve proje kapsamında yayımlanmış eserlerden ulaşılmıştır.

için bir yılda yayımlanan eser seti sayısı iki ile sınırlandırılmıştır. Bu da projenin nicelikten ziyade niteliği ön plana çıkaran hedefleri ile örtüşen ve projenin değerini artıran bir unsurdur.

Yıllara sâri olarak yürütülen proje, AKMB Bilim Kurulu'nun görüş ve önerilerine göre listeye eklenen yeni şahsiyetlerle genişletilmekte ve ilerlemektedir. Proje kapsamında yayımlanan eserler, gelen talepler üzerine yurt içinde satışa sunulmuştur. Bu eserlerin metinlerinin Kurumun resmî genel ağ adresin üzerinden e-yayın olarak kamuya açılması da planlanmaktadır. Böylelikle proje çıktısı olan eserlerin dünyanın her yerinden erişilebilir ve okunabilir olması sağlanacak, projenin faydaları nicelik ve nitelik olarak en üst seviyeye ulaşacaktır.

4.1. Proje Kapsamında Yayımlanan Türkçe Metinlerin Temel Özellikleri ve Metinlerin Çeviriye Hazırlık Süreçleri

Hakkında eser yayımlanacak şahsiyet ve bu şahsiyet üzerinde çalışma ve yayınlarıyla öne çıkan yazar/akademisyenler AKMB Bilim Kurulu, Bilim ve Düşünce Bilim ve Uygulama Kolu, Çeviri ve Kaynak Araştırmaları Kolu ve Proje Yürütme Kurulu iş birliğiyle belirlenmektedir. Proje metinlerinin yazım sürecinde öncelikle dikkat edilen husus, yazarların doğru isimler arasından seçilmesidir. Proje kapsamında yayımlanacak metinler, belirlenen yazar tarafından proje ilkelerine göre sipariş usulüyle yazılmaktadır.

Proje kapsamında yayımlanması planlanan Türkçe metinler öncelikle, AKMB Çeviri ve Kaynak Araştırmaları Bilim ve Düşünce Bilim Uygulama Kolundaki akademisyenler ve Projede görevli uzmanlar tarafından detaylı bir inceleme ve düzeltme sürecinden geçirilmektedir. Metnin hazır hâle getirilmesi süreci, bilgi kontrolü, yazım-imla, anlatım bozuklukları, gereğinden fazla uzatılmış cümlelerin kısaltılması, bölünmesi; varsa Türk kültürü, tarihi, medeniyeti açısından yanlış anlamalara sebebiyet verebilecek, çevrilmesi uygun bulunmayan kısımların ayıklanması, düzeltilmesi ve metnin çeviriye en uygun şekilde getirilmesini içermektedir. Alan editörleri metinleri bilimsel açıdan değerlendirmekte, metnin daha iyi hâle gelmesi için yazara eşlik etmektedir.

Türkçe metni çeviriye hazır olan eserlerle ilgili olarak AKMB Çeviri ve Kaynak Araştırmaları Kolu üyeleri tarafından ilgili metnin çevrileceği diller, çevirmen ve yabancı dil editörleri önerildikten sonra süreçle ilgili resmî prosedürler işletilir, Proje Yürütme Kurulu onayı alınır ve çeviri süreci başlatılır. Çeviri sürecinde çevirmenlere yabancı dil editörleri eşlik

eder. Çeviri süreci boyunca çevirmenlerden gelen geri dönüşler dikkate alınarak yazar ile iletişime geçilir ve gerektiği durumlarda kaynak metin ile çeviri metinler üzerinde eş zamanlı olarak değişikliğe gidilir. Sürecin sonunda eserler basıma hazır hâle getirilir, eserler dizgi ve matbaa süreçleri sonunda okuyucuyla buluşur.

4.2. Türkçe Metinlerin Özellikleri

Proje ilkelerine göre Türkçe metinlerde olması gereken özellikler şu şekilde sıralanabilir:

1- Metin 16-20 yaş aralığı hedef okuyucu kitlesi dikkate alınarak yazılmış olmalıdır. Bu husus Türkçe metinlerde aranan en önemli hususlardan biridir. Bu yaş aralığında olan okuyucuların anlayabileceği sadelikte, temiz bir Türkçe ve akıcı bir üslupla yazılan metinler hem okumayı kolaylaştırmakta hem de çeviri sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktadır.

2- Proje ilkeleri gereği metinlerde dipnot kullanılmamalı ve metin 60-80 sayfa aralığında olmalıdır. Proje akademik amaçlarla başlatılmamıştır; bu yüzden yazardan metnini, dipnot kullanmadan veya metin içi atıf yapmadan yazması istenir. Yazar, yararlandığı veya konuyla ilgili faydalı olacağını düşündüğü eserleri kitabın sonunda Kaynaklar bölümünde verir.

3- Metin, biyografisi yazılan ilgili şahsiyetin hayatını, eserlerini; Türk kültürü, bilim tarihi, devlet ve düşünce hayatına yaptığı katkıları etraflıca ama aşırıya kaçmadan aktarabilecek uzunlukta olmalıdır.

4- Metin, ilgili şahsiyetin hayatı ve eserleriyle ilgisi olan; okuyucuların ilgisini çekebilecek nitelikte ve genç yetişkin kitlenin gelişim özelliklerini dikkate alarak seçilmiş veya hazırlanmış 8-10 görselle zenginleştirilmiş olmalıdır.

Projenin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için 17 Haziran 2025 tarihinde Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının Ankara’da bulunan hizmet binasında “Türk Devlet ve Düşünce Hayatına Yön Veren Şahsiyetlerin Kısa Yaşam Öyküleri Serisi ve Çevirisi Projesi Çalıştayı” düzenlenmiştir.¹⁰ Proje özelinde düzenlenen çalıştayda, projenin bütün süreçleri, projede geline noktaya kadar görev yapan Kurum görevlileri, yazar, çevirmen ve dil editörleri tarafından etraflıca ele alınmıştır. Çalıştay sonucunda proje kapsamında

¹⁰ Çalıştay hakkında daha geniş bilgi için bk.: <https://akmb.gov.tr/manset/turk-devlet-ve-du-sunce-hayatina-yon-veren-sahsiyetlerin-kisa-yasam-oykuleri-serisi-ve-cevirisi-projesi-calis-tayi-duzenlendi/>

yayımlanacak “Türkçe metinlerin hazırlanması” hususunda alınan tavsiye kararlar aşağıdaki gibidir:

1- Yayımlanan eserlerin Türkçe metinleri dil açısından, ilgili şahsiyetin tarihî, tasavvufî vd. özelliklerine bağlı olarak projenin hitap ettiği 16-20 yaş aralığındaki genç okuyucular için ağır, anlaşılması zor ve okumayı zorlaştıracak şekilde yazılmış olmamalıdır. Bu eserlerin hepsi dil açısından sade, anlaşılır ve okumayı kolaylaştırıcı özellikte olmalıdır. Bunu sağlayabilmek için de yazardan gelen metni hedefimiz olan genç okuyucular için uyarlayacak (dil içi çeviri yapacak) ikinci bir yazar sürece eklenebilir. Genç yetişkin kitleye hitap eden kitap yazan yazarlar bu iş için uygun bir seçim olabilir.

2- Türkçe metinler hazırlandıktan sonra, çeviri süreci başlamadan önce 16-20 yaş aralığında bazı gençlere okutulabilir ve metnin dili, anlaşılabilirliği ve genç kitleye hitap edebilme özellikleri yönünden bu genç okurların görüşleri alınabilir. Alınan öneriler doğrultusunda metinler yeniden düzenlenebilir ve çeviri süreci bu düzenlemeden sonra başlatılabilir.

3- Çeviri süreci başlatılmadan önce, Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten uzmanlara ulaşılabilir ve bu kişiler de yayımlanması planlanan eserlere çeviri süreci öncesinde Türkçe metin editörlüğü yapabilir. Böylelikle metin, diller arası çeviriye uygunluk açısından tekrar gözden geçirilir ve metin çeviriye en uygun hâle getirilmiş olur.

4- Yunus Emre, Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmet Yesevî gibi tarihî, tasavvufî kişiliklerin farklı bakış açılarıyla kaleme alınma ihtimali vardır. Bu kişilerin hayatları kaleme alınırken metinlerin yazımında objektif bakış açıları geliştirilmeli, yazım sürecinde yanlı bir tutum izlenmemesine dikkat edilmelidir.

5- Türkiye’de bugünkü bilimlerin temelini atan, eserleriyle Batılı manada sosyoloji, felsefe, tarih yazıcılığı gibi farklı disiplinlerin temelini oluşturan kişiler tespit edilmeli, yayın süreci bu kişiler hakkında hazırlanacak eserlerle zenginleştirilmelidir.

Gerek proje ilkeleri gerekse ilgili çalıştayda projede görev alan tarafların dile getirdikleri hususlara binaen alınan tavsiye kararları incelendiğinde, Türkçe metinlerin hazırlanması sürecinde pek çok önemli hususun öne çıktığı ve bu metinler üzerinde hassasiyetle durulduğu anlaşılmaktadır. Türk kültürü ve devlet yönetimi bağlamında arkalarında önemli izler bırakmış ve tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin dünyaya tanıtılabilmesi yolunda başarılı olabilmek

için böyle bir titizliğe ihtiyaç vardır. Projenin her aşamasının başarıyla tamamlanabilmesi için bütün süreçler, projede görev alan taraflarca titiz bir şekilde yürütülmekte; projenin amacına uygun bir şekilde ilerlemesi için azami gayret gösterilmektedir. Bu açıdan bakıldığında proje, kamu kaynaklarının etkin ve verimli, amacına uygun olarak kullanıldığı örnek bir projedir.

4.3. Proje Kapsamında 2025 Yılına Kadar Yayınlanan Eserler

Proje kapsamında 2021 – 2023 yılları arasındaki ilk aşamada 5 set eser yayımlanmıştır. 2024 yılında ikinci aşamaya geçilmiş ve bu aşamada üç set daha yayımlanmıştır. Proje kapsamında yayımlanan ve aşağıda bilgileri bulunan 8 set içinde 8 tanesi Türkçe, 62 tanesi çeviri eser olmak üzere toplam 70 kitap yer almaktadır. Yayımlanma sırasına göre bu eserler aşağıdaki gibidir:

4.3.1. YUNUS EMRE - *Aşkın Dili*

Projenin ilk ürünü olan ve Dr. Mustafa Tatcı tarafından kaleme alınan *YUNUS EMRE - Aşkın Dili* adlı eser 2021 yılında Türkçe, Arapça, Farsça, Almanca, İngilizce, Fransızca, Rusça, Boşnakça, Japonca, Çince; Özbek, Kırgız ve Kazak Türkçeleri olmak üzere 13 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

13. yüzyılda yaşayan ve çok sayıda alan uzmanı tarafından Türk edebiyatının en büyük şairi kabul edilen Yunus Emre'yi, UNESCO tarafından 2021 yılının “Yunus Emre Yılı” ilan edilmesi vesilesiyle Türk ve daha çok dünya gençlerine tanıtmayı amaçlayan bu kitap, projede en çok dile çevirisi yapılan eserdir. Metinle ilgili olarak yazarı “Aşırıya gidilmemek kaydıyla esere alınan metinlerin bazı ses ve imla özellikleri günümüz söyleyişine yaklaştırılmıştır. Şiirlerin her birinin benzetme ve mecazlar dikkate alınarak kısmen şerhe yakın birer açıklaması da yapılmıştır. Bu çevirilerde Batıların metafor dediği Yunusça benzetmelerin tasavvufî karşılıkları özellikle dikkate alınmıştır. Bu sebeple eserin başka dillere çevirileri yapılırken manalarında herhangi bir yanlış anlama da olmayacaktır.” (Tatcı 2021: XVII) bilgisini vermektedir. Bu cümleler, metinlerin çeviri süreci dikkate alınarak hazırlandığını göstermektedir.

Eserde Yunus Emre'nin tarihî ve menkıbevi hayatı, eserleri, dili, sanat anlayışı ana çizgileriyle verilmiş; onun Türk ve dünya edebiyatları içindeki yeri anlatılmış, tasavvuf yolunda açtığı çığır dile getirilmiştir. Yunus

Emre'nin hayatına dair elimize ulaşan menkıbevi bilgilerden derlenen okuma metinlerini, şairin şiirlerinden yapılan bir seçki izlemektedir. Tasavvufi derinliği olan bu şiirler hakkında açıklayıcı bilgilerle desteklenen bu bölüm Yunus Emre'nin gönül dünyasına dair aydınlatıcı ve onu anlamayı kolaylaştıran bilgiler içermektedir. Eserin sonuna daha çok tasavvufi kavramların ağırlıkta olduğu, okuyuculara rehberlik edecek ve eserden daha çok istifade edilebilmesini sağlayacak bir sözlükçe eklenmiştir. Bir mutasavvıf olarak Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilirken yanlış anlaşılmalara meydan vermemek için dikkatli bir seçki yapılmış, hedef kitlenin anlayışına uygun bir dil kullanılmaya çalışılmıştır.

4.3.2. AYDIN SAYILI - Bir Cumhuriyet Bilgesi

Prof. Dr. Remzi Demir ve Prof. Dr. Melek Dosay Gökdoğan tarafından kaleme alınan *AYDIN SAYILI - Bir Cumhuriyet Bilgesi* adlı eser 2022 yılında Türkçe, Almanca, İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca ve Farsça olmak üzere 7 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

Atatürk Kültür Merkezinin Kurucu Başkanı olan ve bu sebeple Kurum için önemi büyük olan Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı (1913-1993), dünya bilim tarihi çalışmalarında önde gelen isimlerdendir ve bu alanda muhtemelen elde edilen ilk doktora derecesinin sahibidir (Demir ve Dosay Gökdoğan 2022: 12). Remzi Demir ve Melek Dosay Gökdoğan, Aydın Sayılı'nın Türkiye'de çalıştığı yıllarda yakın çevresinde bulunmuş ve onun öğrencisi olmuş iki bilim tarihçisi profesördür. Bu iki bilim insanının yazar olarak tercih edilmiş olması, Kurumun yazar tercihinde bulunurken dikkat ettiği liyakat ve en uygun yazar prensibiyle uyumlu bir seçimdir.

Kitapta, 1933 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Aydın Sayılı'nın sınavına bizzat katıldığı, Sayılı'nın bu sınavdaki başarısına bağlı olarak yurt dışında burslu olarak okuma hakkını kazandığı ve 1934 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne yine Atatürk'ün yönlendirmesiyle bilim tarihi alanında eğitim görmek amacıyla gittiği bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgiler dönemin en üst seviyedeki devlet yöneticilerinin eğitime ve genç nesillerin yetişmesine verdikleri önemi göstermesi bakımından önemli biyografik verilerdir (2022: 3-10).

Kitapta Sayılı'nın hayatıyla ilgili pek çok bilgi verilmiş; bilim tarihi alanında yaptığı çalışmaları, eserleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yılları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığında görev yaptığı yılları akıcı bir üslup; sade, anlaşılır ve arı bir Türkçeyle anlatılmıştır.

Bu biyografik bilgiler, dönemin sosyal, siyasal, bilim ve eğitim dünyası hakkında çıkarımlar yapmaya olanak vermekte, okuyucunun dönemi bir bilim insanının hayat hikâyesinden yola çıkarak tanıyabilmesine yardımcı olmaktadır.

4.3.3. CAHİT ARF - Matematiğe Adanmış Bir Ömür

Prof. Dr. Yıldırım Ozan tarafından kaleme alınan *CAHİT ARF - Matematiğe Adanmış Bir Ömür* adlı eser 2022 yılında Türkçe, Almanca, İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca ve Farsça olmak üzere 7 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

Matematiğe olan ilgisi ve yeteneği öğretmenleri tarafından erken yaşlarda keşfedilen Cahit Arf (1910-1997), Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifiyle üniversitelere öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla başarılı lise mezunları arasından sınavla seçilen ve eğitim için Avrupa'ya gönderilen öğrencilerdendir. Bu amaçla sınava giren ve başarılı olan Cahit Arf, Paris'e gider ve üniversite eğitimini başarıyla tamamlar. Mezuniyetinin ardından gerek ülkemizde gerekse Fransa, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde aldığı eğitimler, yürüttüğü bilimsel çalışmalar ve geliştirdiği özgün yöntemlerle matematik alanında dünyanın önde gelen ve tanınan bilim insanlarından biri olur. Arf'ın biyografisiyle okuyucunun gerek ilgili dönem gerekse çeşitli coğrafyalar ve bilim çevreleri hakkında bilgi sahibi olabilmesi sağlanmıştır.

Cahit Arf da Osmanlı Devleti'nin son döneminde doğup büyüyen çağdaşları gibi oldukça zor zamanlarda yaşamış, kendisine başarısı ve gayretine binaen sağlanan devlet imkânlarını son derece verimli kullanmış ve bunun karşılığını da dünya çapında başarı göstererek ülkesine ve milletine ödemiş örnek bir bilim insanıdır. 1943 yılında henüz 33 yaşında profesör olan Arf, misafir hoca olarak İstanbul Teknik Üniversitesinde derslere girer. "Hasse-Arf Teoremi, Arf Değişmezleri, Arf Halkaları ve Arf Kapanışları", Arf'ın teorik matematiğe yaptığı ve matematik dünyasında kabul gören katkılarıdır (Ozan 2022: 26).

Bu kitapta Cahit Arf'ın doğumu üzerine aileyi tebrik etmeye gelen komşuları arasında Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım'ın da oluşu (2022: 1), yurt içinde ve yurt dışında devam eden eğitim hayatı, matematikle tanışması, üniversite hocalığı ve araştırmacı kişiliği, onda bir tutku hâlinde yaşayan anlama arzusu, matematik bilgisi ve bu bilgisini farklı alanlarda tespit ettiği problemleri çözmedeki yeteneği, Türkiye ve dünyanın değişik ülkelerinde

yaptığı çalışmalar, proje ilkelerine uygun olarak sade, anlaşılır bir dil ve akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Metinde kullanılan dil çeviriye uygundur; açıklayıcı ve öyküleyici anlatım, projenin hedef kitlesi olan genç okur için içerikle uyumlu bir şekilde kullanılmıştır.

Ord. Prof. Dr. Cahit Arf'ın matematik dünyasında yaptığı yolculuğu ve başarılarla taçlanmış yaşam serüvenini onunla aynı üniversite ve bölümün (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Bölümü) dersliklerinde önce lisans öğrenimi gören, sonrasında Arf gibi eğitimine ABD'de devam eden ve nihayetinde bu bölümde bir hoca olarak matematik anlatan, Cahit Arf'ın hatıralarının yaşadığı koridorlarda öğrencileriyle dolaşan Prof. Dr. Yıldırım Ozan'ın yazması yerinde ve doğru bir karar olmuş; bu önemli eser Arf ile pek çok açıdan ortak özellikler taşıyan bir bilim insanı tarafından kaleme alınmıştır. Bu sebeple eser için yazar tercihi, proje yazarlarının seçiminde benimsenen ilkelerle uyumludur.

4.3.4. FATİH SULTAN MEHMED - Dünyanın Kaderini Değiştiren Hükümdar

Prof. Dr. Feridun Emecen tarafından kaleme alınan *FATİH SULTAN MEHMED - Dünyanın Kaderini Değiştiren Hükümdar* adlı eser 2023 yılında Türkçe, Almanca, İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca, Farsça, İspanyolca, Boşnakça, Japonca ve Çince olmak üzere 11 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

Modern çağın eşiğinde muazzam bir imparatorluk olarak ortaya çıkan Osmanlıların uzun tarihlerinde, belki büyük bir cihangir olarak değil ama sonraki dönüştürücü etkileri açısından büyük bir fethi gerçekleştiren, bu sebeple de “Fatih” unvanıyla anılan II. Mehmed çok farklı bir yere sahiptir (Emecen 2023: 1). Kitap yazarının eserin başında bu cümlelerle tarif ederek başladığı Fatih Sultan Mehmet, klasik Osmanlı çağını başlatan, daha tahta oturmasının ikinci yılında birçok hükümdarın rüyalarını süsleyen Doğu Roma'nın başkentini ele geçirerek İstanbul'u Türk şehri yapan, evrensel bir hâkimiyet idealini yerleştirerek bu yolda sadece fütuhatıyla değil reformlarıyla da “yeni bir çağın sahibi” olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun gerçek kurucusu olan bir büyük kumandan ve padişah'tır. Giriştiği büyük hamlelerin ileride ortaya çıkaracağı gelişmelere bakıldığında da âdeta dünyanın kaderini değiştiren bir hükümdar olduğu hemen fark edilir (2023: 2-3).

Yazar, “Tarih zaten anlamaktan ibaret değil midir? Eğer anlarsak bugünün meselelerine yeni çözümler üretebiliriz.” cümleleriyle tarih bilimine karşı doğru bir bakış açısı sunarken; bu kitapta yazılı olan Fatih Sultan Mehmed’in kısa biyografisinin, tarihe damgasını vurmuş bir büyük şahsiyeti tanıtmaya, onun çağını aşan düşüncelerini nasıl gerçekleştirdiğini ortaya koymaya yönelik bir çabanın ürünü olduğu bilgisini de vermektedir (2023: 3).

Kitapta Fatih Sultan Mehmet’in şehzadelik ve ilk saltanat yılları, İstanbul’u fethi ve bu fethin sonuçları, diğer ülkelerle olan mücadelesi, Anadolu birliğini sağlama yolunda yaptıkları, iç reformları, yeni hâkimiyet fikri, şahsiyeti ve entelektüel kimliği Türk ve dünya gençlerinin anlayabileceği seviyede anlaşılır bir Türkçe ve akıcı üslupla kaleme alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet gibi Türk devlet geleneğinin önde gelen ve tanınan isimlerinden birinin hayatını 11 dilde eş zamanlı olarak yayımlamak, projeyi alanında öne çıkaran ve kıymetini artıran bir başarıdır. Yazar böyle tarihî bir şahsiyetin hayatını kaleme alırken hedef kitleleri de dikkate alarak Fatih’i objektif bir bakış açısıyla anlatmış, çeviri sürecini dikkate alarak eserinde hamasi bir dil kullanmaktan kaçınmıştır.

4.3.5. GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK - Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurucusu

Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan ve Dr. Ali Güler tarafından kaleme alınan *GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK - Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurucusu* adlı eser, 2023 yılında Türkçe, Almanca, İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca, Farsça, İspanyolca, Boşnakça, Japonca ve Çince olmak üzere 11 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

1881 yılının soğuk bir kış gününde Selanik’te orta hâlli bir Müslüman Türk ailesinin dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Gazi Mustafa Kemal Atatürk, zamanın iyi eğitim veren askerî okullarında başarılı bir öğrenci olarak eğitimini tamamlamış ve çoğu zaman çileli geçecek bir hayata atılmıştır. Atatürk ve arkadaşları, dağılmakta olan bir imparatorluğun çocuklarıydı. Görevleri, yüzölçümü yirmi dört milyon kilometre kareden beş milyon kilometre kareye kadar düşmüş bulunan imparatorluğun hemen hemen her köşesinde geçmiştir (Ertan ve Güler 2023: XIII).

Yukarıdaki cümlelerle esere giriş yapan yazarlar, Mustafa Kemal Atatürk’ü anlatırken onun insani, halkın içinden yetişen biri olma yönünü ihmal

etmeden şahsiyetini ve hayatı boyunca yaptığı işleri sade, anlaşılır bir dil; samimi ve akıcı bir üslupla anlatmışlar, Atatürk'ü objektif bir bakış açısıyla tanıtmaya çalışmışlardır.

Kitabın Takdim bölümünde 2023 yılında yayımlanan iki eserle ilgili olarak:

“Türk tarihine damga vurmuş ve dünya tarihinin akışını etkilemiş olan iki büyük devlet adamının hayatının 10 dile çevrilmesi ise 2023 yılında Cumhuriyetin 100. yılında hedeflenmiş olup bir yıl önce başlayan bu çalışma da Kurumumuz tarafından büyük bir titizlikle hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda Cumhuriyet Türkiye’si’nin bânisi büyük devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk ile İstanbul’un Fatih ve Osmanlı Devleti’nin gerçek kurucusu Sultan II. Mehmet bu projede bir araya getirilmiş ve dünyanın geniş bir coğrafyasında aynı anda birlikte tanıtılmaları hedeflenmiştir. İstanbul’u fetheden Fatih ile mütareke döneminde işgal altında kalmış olan İstanbul’u kurtaran Atatürk fevkalâde devlet adamları olmalarının yanında ikisinin diğer bir ortak yönü de ilmî faaliyetleri her zaman desteklemiş olmaları, akıl ve bilim ışığında gerçekçi bir yaklaşıma sahip oluşlarıdır” cümleleri kayda geçirilmiştir (Ertan ve Güler 2023: XI).

Proje kitapları arasında en çok önem verilen ve hazırlanması hususunda büyük gayret gösterilen eserlerden biri olan bu kitap da *FATİH SULTAN MEHMED - Dünyanın Kaderini Değiştiren Hükümdar* adlı eser ile birlikte 10 yabancı dil çevirisiyle proje kapsamında en çok dile çevirisi yapılan ikinci eserdir. Mustafa Kemal Atatürk’ün ailesi ve doğumundan başlayarak içinde yetiştiği tarihî, kültürel ve siyasî ortamları, eğitim ve askerlik hayatını, Türkiye’nin kurtuluş savaşı sürecindeki önderliğini, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecini, ülkenin her anlamda verdiği kalkınma mücadelesinde Atatürk’ün belirleyici rolünü; kişiliğini, bir lider, asker, devlet ve düşünce adamı olarak özelliklerini, ülke ve dünya barışına olan katkılarını etraflıca anlatan eser, Atatürk’ün dünya gençliğine tanıtılması adına önemli bir görev ifa etmektedir. Eserde kullanılan dil sade ve anlaşılır, üslup okumayı kolaylaştıracak şekilde akıcıdır.

4.3.6. CEZERÎ - Orta Çağ’ın Ünlü Türk Mühendisi

Prof. Dr. Yavuz Unat tarafından kaleme alınan *CEZERÎ - Orta Çağ’ın Ünlü Türk Mühendisi* adlı eser 2024 yılında; Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Fransızca, Arapça, Farsça olmak üzere 7 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

1130'larda Cizre'de doğan, 1206'dan sonra yine Cizre'de öldüğü tahmin edilen, tam adı Ebü'l-İzz İsmâîl İbn Rezzâz el-Cezerî olan ve lakabını yaşadığı şehirden alan Cezerî, öğrenimini buradaki Camia Medresesinde tamamlayarak fizik ve mekanik alanlarında yoğunlaşmış ve pek çok ilke ve buluşa imza atmıştır. Cezerî'nin *El-Câmi Beyne'l-İlim ve'l-Ameli'n-Nâfi fi Sinaati'l-Hiyel (Makine Yapımında Yararlı Bilgiler ve Uygulamalar)* adlı mühendislikle ilgili kitabını yazdığı tarih 1206'dır. Tarih boyunca bilim insanları ve mühendisler, hükümdarlar tarafından desteklenmiş ve danışman olarak sürekli hükümdarların yanında yer almışlardır. Cezerî de Artuklu hükümdarları tarafından desteklenmiş, saygı görmüş ve onlara yakın olmuştur (Unat 2024: 18).

Eserde Cezerî'nin hayatı ve eserleri, ondan önce çalışmalarına öncülük yapan şahsiyetler, bilim dünyasına yaptığı katkılar sırasıyla anlatılmıştır. Cezerî'nin icatları ve geliştirdiği aletler (otomatlar, suyu yukarı çıkarmakta kullanılan araçlar, aralıklarla dolaptan çıkan ve şarap kadehi sunan cariyeye, abdest almak için düzenlenmiş otomat, su saatleri, fil su saati, tavuslu su saati, mumlu saatler, alınan kan miktarının öğrenilebildiği kan teknesi, bir kuyu veya gölden suyu yukarı çıkarmak için inşa edilen bir araç, ibrikler; sıcak, soğuk ve ılık su akıtan ibrik, dört çıkışlı iki kefeli fiskeye, kilitler, saray kapısı, suyun hızını kontrol eden regülatörler, robotlar, dişliler, dört zamanlı sistemler, krank mili, çift etkili pompa, şifreli kilitler vb.) çizimler ve çeşitli görseller eşliğinde detaylı olarak anlatılmıştır. Bu bilgiler ışığında Cezerî'nin teknoloji tarihine katkısı bölümler hâlinde ele alınmıştır.

Eser, Cezerî'nin hayatı, çalışma alanları ve eserlerine bağlı olarak teknik bilgilerin çokça geçtiği bir çalışmadır. Bu bağlamda kullanılan dil de eserde geçen teknik bilgiler ve terimlere bağlı olarak sadelikten doğal olarak yer yer uzaklaşmıştır; teknik bilgiler projenin hitap ettiği genç yetişkin kitleye olabildiğince uygun bir seviyeye getirilerek verilmeye çalışılmıştır.

4.3.7. FÂRÂBÎ - Çağları Aşan Filozof

Prof. Dr. Mehmet Vural tarafından kaleme alınan *FÂRÂBÎ - Çağları Aşan Filozof* adlı eser 2024 yılında; Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Fransızca, Arapça, Farsça olmak üzere 7 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

Felsefe tarihinde bilimleri sınıflandırdığı, mantığı bilim ve felsefeye giriş olarak kabul ettiği için Aristoteles'e "Muallim-i Evvel" yani "Birinci Öğretmen" ünvanı verilmiştir. Fârâbî'ye de İslam dünyasında klasik

mantığı tanıtip ilk defa sistemleştirdiği için “İkinci Öğretmen” anlamında “Muallim-i Sâni” denilmiştir (Vural 2024: 36). İslam dünyasında felsefe alanında yetişen önde gelen isimlerin başında gelen Fârâbî’nin şöhreti bulunduğu coğrafyanın sınırlarını aşarak dünyaca tanınmış ve insanlığın ortak değerine dönüşmüş bir şahsiyettir. Türk-İslam coğrafyasında yetişmiş ve felsefi bir sistem kurmayı başarmış olan Fârâbî, hem İslam düşüncesini hem de genel anlamda dünya çapında felsefi düşünceleri etkileyen ve kendisinden sonra “Fârâbî Okulu” adı verilen bir ekol oluşmasını sağlayan değerli bir şahsiyettir.

İslam felsefesinin kurucusu olarak kabul edilen Fârâbî’nin felsefi ve bilimsel görüşlerini hayat hikâyesinden hareketle genç kuşaklara tanıtmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, ünlü filozof genel hatlarıyla tanıtılmış ve öne çıkan fikirleri öz bir şekilde incelenmiştir. Fârâbî’nin hayatı, yaşadığı dönemdeki kültürel ortam, kişiler ve felsefi kavramlarla ilişkili olarak ele alınmış, felsefi düşüncesinin temelini oluşturan kavramlar sarahatle açıklanmıştır.

Vural eserinde Fârâbî’yi şu cümlelerle tanıtır:

Fârâbî, Abbâsîlerin başkenti olan Bağdat’a kırklı yaşlarında gelmiş olsa da fikirleri kendisi buraya gelmeden önce bilinen birisidir. O, kelimenin tam anlamıyla bu coğrafyanın ilk filozofu, hatta Ebû Sâid el-Endelüsî’nin (1029-1070) ifadesiyle ‘Müslümanların gerçek filozofu’dur. Endülüslü bir diğer filozof olan İbn Seb’in’e (1217-1271) göre ise “Kadım ilimleri en iyi bilen Fârâbî, İslam filozoflarının en anlayışlısıdır. Düşünürler arasında filozof olarak anılmaya değer yegâne isimdir. Kendi çağında ün kazanmış, yetkinleşmiş ve gerçeğe ulaşmıştır. Daha hayattayken ünlü bir isim olan Fârâbî’nin eserleri kısa zaman içerisinde Batı dillerine çevrilmiş ve o, ‘Alfarabius’ ve ‘Abunaser’ adıyla ün kazanmıştır. O, hem Doğu hem de Batı’da, entelektüel başarılarıyla yüzyıllar boyunca neredeyse evrensel düzeyde takdir toplamıştır. Yaşadığı dönemden itibaren Doğu ve Batı dünyasından pek çok ismi etkileyen Fârâbî, kendisinden sonra ‘Fârâbî Okulu’ adı verilen bir ekol oluşmasını sağlamıştır (2024: XI-XII).”

Türk-İslam düşünce dünyası için böylesine önemli olan bir şahsiyetin hayatı, eserleri ve düşüncesinin ana hatlarıyla Türkçe ve altı yabancı dilde dünyanın pek çok ülkesinde okunabilecek şekilde yazdırılması ve bu metinler yoluyla tanıtılması Türk dili ve kültürünün tanıtılması bağlamında önemlidir.

Eser metni, konusunun önemli bir felsefeci olması ve dolayısıyla felsefe ile ilgili çeşitli kavram, terim ve sözcükler içermesi nedeniyle dil yönüyle okuyucuyu yer yer zorlayıcı bir özellik taşımaktadır. Bu noktada yazar eserinde, Türkçenin imkânları ölçüsünde olabildiğince sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya; öyküleyici, betimleyici ve açıklayıcı bir anlatımla okumayı kolaylaştıracak bir yol tutmaya gayret göstermiştir.

4.3.8. KÂTİP ÇELEBİ – Akıl Sesi

Prof. Dr. Bilal Yurtoğlu tarafından kaleme alınan *KÂTİP ÇELEBİ – Akıl Sesi* adlı eser 2025 yılında; Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Fransızca, Arapça, Farsça olmak üzere 7 dilde yayımlanmış ve bir set olarak okuyuculara sunulmuştur.

Kâtip Çelebi (1609-1657), Osmanlı döneminin en önemli âlim, bibliyograf ve tarihçilerinden biridir. Asıl adı Mustafa bin Abdullah olan Kâtip Çelebi, ilmi merakı, geniş okuma kültürü ve eserleriyle tanınmıştır. Genç yaşta devlet hizmetine girerek divan kâtipliği yapmış olup bu görev ona hem arşiv bilgisi hem de seyahat imkânı sağlamıştır. Arapça ve Farsçaya vakıf olan Çelebi, İslâm dünyasının ve Batı'nın kaynaklarını karşılaştırmalı biçimde incelemiş; tarih, coğrafya, bibliyografya ve felsefe gibi birçok alanda kıymetli eserler kaleme almıştır. En bilinen eserleri *Keşfü'z-Zünûn* ve *Cihannümâ*'dır. Eleştirel bakışı, bilgiye olan derin saygısı ve bilimsel yaklaşımıyla Osmanlı düşünce tarihinin özgün ve çok yönlü isimlerinden biri olarak kabul edilir (Yurtoğlu 2025: VIII-IX).

Kâtip Çelebi'yi genel olarak yukarıdaki cümlelerle tanıtan esere, onun yaşadığı dönem olan 17. yüzyılın ve bu dönemdeki Osmanlı Devleti'nin durumu anlatılarak başlanmış ve okuyucuya genel bir çerçeve sunulmuştur. Eserin ilk sayfalarında, babasının Osmanlı saray okulu olan Enderun'da yetiştirilmiş bir asker olduğu; Çelebi'nin ilk eğitimini özel hocalardan aldığı, on dört yaşında Anadolu Muhasebesi Kalemine çırak olarak girerek memuriyete ilk adımını attığı, böylelikle “kalemiye” sınıfına dâhil olarak ömrü boyunca bu sınıfın bir ferdi olarak yaşadığı bilgileri verilmiştir (2025: 5-8). Kâtip Çelebi, resmî bir görevli olarak döneminde yapılan bazı savaşlara katılmış, bu zamanlarda görev alanıyla ilgili kayıtlar tutmuştur.

Kâtip Çelebi'yi ilim yoluna yönlendiren Kadızâde Mehmet Efendi (1582-1635) ile karşılaşması olmuştur. İstanbul'da bir gün Fatih Camii'nde

Kadızzâde'nin vaazını dinleyen Çelebi, konuşmadan çok etkilenir ve ömrünün geri kalan yıllarını ilim öğrenerek değerlendirmeye karar verir. İlerleyen yıllarda Arec Mustafa Efendi'den de dersler alan Çelebi, çeşitli ilim dallarına dair çok sayıda kitap okusa da tarih, biyografi ve coğrafyaya doğal bir ilgi duymuştur. Çelebi, sağlığının bozulması üzerine, kendi kendini tedavi edip sağlığına yeniden kavuşabilmek için tıp bilimine yönelir ve tıpla ilgili epeyce bir eseri okur. Beden sağlığının tedavisinin ruh sağlığıyla da ilgili olduğunu düşünen Çelebi, öğrendiği bilgileri kullanarak sağlığına kavuştuğunu söyler (2025: 21-22). Kâtip Çelebi'nin hocalarından ve kitaplardan öğrendiği bilgilerini öğrencilerine öğretmeye çabalamış; bunun için Arapçadan mantığa, hadis, fıkıh gibi dinî bilimlerden kelama, matematik ve astronomiden tıbbaya kadar geniş bir alanda hocalık yapmış, dersler vermiştir (2025: 24). Hayatının sonuna kadar çeşitli konularda çok sayıda eser telif eden Kâtip Çelebi'nin en önemli ve bilinen eserleri *Keşfü'z-Zünûn* ve *Cihannüma*'dır.

Kâtip Çelebi'nin bilgi peşinde geçen ömrü, 1657 yılı Ekim ayında sabah kahvesi içerken elinden kahve fincanının düşüp aniden ölmesiyle sona ermiştir (2025: 106). Kitapta Çelebi'nin hayatı ve eserleriyle ilgili pek çok bilgi genç yetişkin okuyucu kitlesinin okumasını ve anlamasını kolaylaştıracak nitelikte; sade, anlaşılır, arı bir Türkçeyle sunulmuştur. Bu eser de biyografi türünün öne çıkan özelliklerini taşıyan, okuyucuya bir bilim insanının hayat macerasından yola çıkarak yaşadığı dönem hakkında zengin bilgiler sunan bir kitaptır. Eser kaleme alınırken çeviri süreci dikkate alınmış ve metin, diğer eserlerde olduğu gibi çeviri öncesinde ve çeviri sürecinde gerekli olan editörlük süreçlerinden geçirilmiştir.

5. ANALİZ VE TARTIŞMA

Aşağıda, yukarıda verilen bilgiler ışığında oluşturulan AKMB çeviri projesi kapsamında bugüne kadar yayımlanmış eserlerin hangi hedef dillere çevrildiğini gösteren tabloyu görebilirsiniz.

Tablo 1: Proje Kapsamında Çeviri Yapılan Hedef Diller Tablosu

S	E	Hedef Diller →	Arapça	Almanca	Farsça	Fransızca	İngilizce	Rusça	Boşnakça	Çince	Japonca	İspanyolca	Kazakça	Kırgızca	Özbekçe
1	Yunus Emre		X	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X
2	Aydın Sayılı		X	X	X	X	X	X							
3	Cahit Arf		X	X	X	X	X	X							
4	Fatih Sultan Mehmed		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			
5	Gazi Mustafa Kemal Atatürk		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			
6	Cezerî		X	X	X	X	X	X							
7	Fârâbî		X	X	X	X	X	X							
8	Kâtip Çelebi		X	X	X	X	X	X							
Toplam:			8	8	8	8	8	8	3	3	3	2	1	1	1

AKMB çeviri projesi kapsamında bugüne kadar yayımlanan eserlerde Türkçe metinlerin en çok çevirisinin yapıldığı diller; sekiz eserin tamamının çevrildiği Arapça, Almanca, Farsça, Fransızca, İngilizce ve Rusçadır. Boşnakça, Çince ve Japoncaya üç eser; İspanyolcaya iki eser; Kazakça, Kırgızca ve Özbekçeye bir eser çevrilmiştir. Bu sonuç, dünya üzerinde en çok konuşulan diller ile nispeten uyumlu bir görünüştedir. Bu durum, proje kapsamında yayımlanan çok dilli eserlerin, metinlerin mümkün olan en geniş okur kitlesine ulaştırılması yönündeki temel hedefle uyumlu biçimde, dünyanın farklı coğrafyalarında okunabilirliği ve erişilebilirliği yüksek bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

Proje kapsamında bugüne kadar hakkında yayın yapılan şahsiyetlerden beşi bilim insanı (Aydın Sayılı, Cahit Arf, Cezerî, Fârâbî, Kâtip Çelebi), ikisi en üst düzey devlet yöneticisi (Fatih Sultan Mehmet, Mustafa Kemal Atatürk), biri de mutasavvıf (Yunus Emre) kategorisinde öne çıkmış şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerden Yunus Emre, Cezerî, Fârâbî, Kâtip Çelebi ve Fatih Sultan Mehmet yaşadıkları dönem itibarıyla tarihî; Aydın Sayılı, Cahit Arf ve Mustafa Kemal Atatürk ise çağdaş/yakın döneme ait şahsiyetlerdir.

Bu şahsiyetlerden Yunus Emre hakkında yayımlanmış olan metin, tasavvuf alanına dair kavram ve terimler yönüyle çok sayıda sözcük içerdiği için metnin dili yer yer sadelikten uzaklaşmakta ve bu durum, hedef kitle olan genç okur açısından anlaşılabilirliği zorlaştırabilmektedir. Bu durumun

¹¹ Tablo düzeni nedeniyle sekiz eser adında ana başlıklar tercih edildi, eserlerin tam adları makale metninde yer almaktadır.

önüne geçmek için metne günümüz Türkçesiyle açıklamalar ve tasavvuf kavramlarını açıklayan bir sözlükçe eklenmiştir. Tarihî şahsiyetlerden olan Cezerî, Fârâbî ve Kâtip Çelebi hakkında yayımlanan metinler de bu bilim insanlarının çalışma alanlarına ait çok sayıda bilimsel ve felsefi terim içermektedir. Bu durum da metinleri kolay anlaşılır olmaktan zaman zaman uzaklaştırabilmektedir. Çağdaş dönem şahsiyetleri olan Aydın Sayılı, Cahit Arf ve Mustafa Kemal Atatürk hakkında hazırlanan metinler ise çağdaş dönem okuyucusu açısından anlaşılması daha kolay olan metinlerdir. Bunun yanında Aydın Sayılı ve Cahit Arf metinlerinde de bilim insanlarının çalışma alanlarına dair kavram ve terimlere yer yer rastlanmaktadır. Proje kapsamında yayımlanan sekiz eseri konu alan şahsiyetlerin yaşadıkları dönem ve çalışma alanlarından kaynaklanan ve metinlere yansıyan dil özellikleri, çeviri sürecine ve çevrilmiş metinlere kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurlar olarak yansımıştır.

Bu çalışmada, AKMB çeviri projesi kapsamında hazırlanan Türkçe biyografi metinlerini dilsel, yapısal ve çeviriye uygunluk ölçütleri bağlamında değerlendirmiştir. İnceleme, biyografi türünün Türk edebiyatındaki tarihsel birikimiyle birlikte düşünüldüğünde, çeviri amaçlı kaleme alınan bu yeni metinlerin yalnızca bir yayın faaliyeti değil, aynı zamanda kültürel bellek aktarımının ve kültürel diplomasinin önemli bir aracı olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bulgular, proje kapsamında oluşturulan Türkçe metinlerin; dil bilgisi, sözdizimi, üslup sadeliği, terminolojik tutarlılık ve anlatı bütünlüğü açısından büyük ölçüde çeviriye uygun biçimde hazırlandığını ortaya koymaktadır. Özellikle 16–20 yaş aralığındaki genç okuyucu kitlesine hitap eden bir dil tercih edilmesi, metinlerin hem Türkçe açısından akıcılığını artırmakta hem de kültürlerarası aktarım süreçlerinde oluşabilecek anlam kayıplarını en aza indirmektedir. Kurumsal editörlük uygulamalarının sistematik biçimde işletilmesi; metinlerin sadeleştirilmesi, anlatım bozukluklarının giderilmesi, terminolojik doğruluk ve tarihî bağlamın tutarlılığı gibi alanlarda metin niteliğini yükseltmiştir. Bu yönüyle proje, kamu kurumlarında yürütülen çeviri projelerinde örnek teşkil edebilecek bir model sunmaktadır. Projede görev alan uzmanların, çevirmenlerin, Türkçe ve yabancı dil editörlerinin iş birliği hem Türkçe metinlerin doğruluğunu hem de çeviri süreçlerinin niteliğini artıran bir unsurdur.

Çalışma boyunca yapılan analizler, proje kapsamında hazırlanan Türkçe biyografi metinlerinin hem çeviri sürecine uygunluk hem de hedef kitlenin

ihtiyaçlarına duyarlılık açısından başarılı bir biçimde tasarlandığını göstermektedir. Bununla birlikte, genç okurların geri bildirimlerinin sistematik biçimde alınması, Türkçeyi yabancı dil olarak öğreten uzmanların sürece daha etkin biçimde dâhil edilmesi ve metinlerin çevrimiçi erişilebilirliğinin artırılması gibi öneriler, projenin gelecekteki aşamalarında daha güçlü sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu yönüyle proje, Türk kültürünün, bilim ve düşünce dünyasının öncü şahsiyetlerinin uluslararası ölçekte tanıtılmasına önemli katkı sunan, nitelikli, planlı ve sürdürülebilir bir örnek proje görünümündedir.

Sonuç

Biyografi metinleri, yalnızca bireyin yaşamına dair bilgileri aktaran metinler değil; bireyin yaşam öyküsünden hareketle bir toplumun sosyal yaşamını, kültürel değerlerini ve düşünce birikimini taşıyan metinlerdir. Türkçeden diğer dillere yapılan biyografik çeviriler, bu anlamda kültürlerarası etkileşimde köprü görevi görmekte, Türkiye'nin edebî, tarihî ve entelektüel mirasını dünya kamuoyuna ulaştırmaktadır.

Tezkirelerden modern biyografi anlatılarına, menakıpnamelerden modern zamanların şahsiyetleri üzerine kaleme alınan biyografik metinlere kadar uzanan bu çok katmanlı gelenek, yalnızca yazılı kültür açısından değil, çeviri kuramları açısından da dikkate değer bir zemin sunmaktadır. Türk edebiyatı özelinde şekillenen biyografik anlatılar; toplumsal yapı, ideoloji, dil ve estetik yönleriyle yoğun bir kültürel bağlama sahiptir. Bu bağlam, çeviri sürecinde hem olanak hem de sorun kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biyografi metinlerinin çevirisinde karşılaşılan sorunlar, yalnızca dil düzeyinde kalmamakta; kültürel bağlamın aktarımı, tarihsel terminolojinin yeniden üretilmesi, anlatıcı tonunun korunması ve hedef kitleye uygun anlatım stratejilerinin seçimi gibi çok yönlü çeviri stratejilerini zorunlu kılmaktadır. Kültürel farklılıklarından kaynaklanan kavram sorunu, çevirmenin sadece dilsel yeterliliğini değil, aynı zamanda tarih, edebiyat ve kültür alanlarındaki birikimini de gerektirmektedir.

Kurumsal desteklerle güçlenen yayın ve çeviri politikaları, Türk kültürünün çok yönlü tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu desteklerin nitelikli bir çeviri anlayışıyla birleştirilmemesi durumunda, aktarılan metinlerin içerik olarak eksik, yanlış ya da indirgenmiş biçimde sunulması riski devam etmektedir. Bu bağlamda çeviri süreçlerinin yalnızca ekonomik ya da dışa açılım hedefleriyle değil, bilimsel ve edebî sorumluluk bilinciyle yürütülmesi gereklidir.

Biyografi çevirilerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da bireyin temsil gücüdür. Türkçeden çevrilen her biyografik metin, sadece bir kişiyi tanıtmakla kalmaz; aynı zamanda o kişilik üzerinden Türkiye'nin tarihî, kültürel ve entelektüel bir tasvirini de yapar. Bu nedenle kişilik seçimi, anlatım biçimi ve çeviri stratejileri, doğrudan ülke imajına dair etkiler doğurur. Özellikle kadın figürler, düşünce/fikir insanları, sanatçılar ve dinî önderler hakkında yapılan çevirilerde, metinlerin bağlamsal zenginliği korunmalı; hedef kültürde eksik ya da yanlış anlaşılmalara yol açabilecek her türlü aşırılıktan kaçınılmalıdır.

Atatürk Kültür Merkezi tarafından başlatılan çeviri projesi her aşamasında önceden proje hedeflerine bağlı olarak belirlenmiş kriterlere uygun şekilde yürütülmekte; yazar ve çevirmenler, alan uzmanı olan editörler eliyle kontrole tâbi tutularak yönlendirilmektedir. Bu denetim mekanizmalarının amacı Türkçe ve yabancı dillere çevrilerek yayımlanacak olan metinlerin en iyi şekilde hazırlanmasını sağlamaktır. Yunus Emre'den Mustafa Kemal Atatürk'e, Cezeri'den Cahit Arf'a uzanan çizgilerde Türk devlet ve düşünce hayatına yön veren önemli şahsiyetlerin bütün dünyaya en iyi şekilde tanıtılması projenin en büyük hedefidir. Kamu kaynaklarıyla finanse edilen AKMB çeviri projesi, bu kaynağı etkili ve verimli bir şekilde kullanarak kültürler arası köprüler kurma ve Türkiye'nin değerlerini diğer ülke insanlarına, kendi dillerinde tanıtmaya hedefiyle yolunda ilerlemektedir. Türkçe biyografi metni hazırlanacak şahsiyetler, bu eserleri yazacak yazarlar ve metinlerin çevrileceği yabancı dillerin seçimi AKMB çeviri projesini yürüten kurullar tarafından belirlenmekte; gerek metinlerin yazımı ve çeviriye hazır hâle getirilmeleri gerekse çeviri süreçleri Kurum uzmanları ve editörler eliyle dikkatle takip edilmektedir.

Proje kapsamında 2021–2025 yılları arasında yayımlanan sekiz sette yer alan eserler; kapsamı, dil çeşitliliği ve hedef kitleye uygunluğu bakımından Türkiye'nin kültürel ve entelektüel mirasının uluslararası düzeyde görünürlüğünü artırmaya yönelik hazırlanmıştır. Eserlerin Arapça, İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça ve Farsça gibi dünya dillerinin yanı sıra Çince, Japonca, İspanyolca ve Türk lehçelerine çevrilmesi, projenin küresel ölçekte erişilebilirliğini önemli ölçüde genişletmiştir. Bu sonuç, Türk kültür ve düşünce tarihinin dünya kamuoyuna duyurulmasında çok dilli yayıncılığın stratejik bir unsur olduğunu da ortaya koymaktadır.

Proje kapsamında yayımlanacak yeni metinlerin hedef dil grubu olan 16-20 yaş aralığındaki genç yetişkin okurlar tarafından kolay okunup anlaşılabilmesi

için gerekli olan sade Türkçe, akademik kaygıdan uzak ama sağlam bir kurguya sahip olma, akıcı üslup ve nitelikli çeviri kriterleri başarıyla yerine getirildiği takdirde projeden elde edilen katma değer giderek artacaktır. Bu doğrultuda gelecekte yapılacak yayın faaliyetlerinin yalnızca teknik değil; aynı zamanda etik, estetik ve akademik ilkeler ışığında yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. Bu projeden en üst seviyede beklenen faydanın elde edilebilmesi ve daha çok insanın bu metinlere ulaşabilmesi için, proje süreçleri planında da yer alan, yayımlanmış bütün metinlerin kurumun genel ağından erişime açılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Akar, Gül Ayşe (2013). *Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Edebiyatında Biyografi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Anameriç, Hakan (2020). “Bir Deneme: Ulusal Biyografi Veri Tabanımız Üzerine”, *Türk Kütüphaneciliği*, 34/2, s. 255-262.
- Boztaş, İsmail (1993). “Çeviri, Çevirmen, Dilbilim İlişkisi, Çeviride Eşdeğerlik ve Kayıplar”, Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 2, s. 55-65.
- Carus, Suad (2009). “Dizilerden Sonra Türk Romanları da Araplara Ulaştı”, *as-Sharq al-Awsat* (27.11.2008), çev. Murat Özcan, *Eskiye*, 14, s. 94-97.
- Çelebioğlu, Sinem (2007). *Türk Edebiyatında Modern Biyografinin Doğuşu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Çelik, Yakup (2022). “Biyografi Yazma Geleneği ve Cumhuriyet Sonrasında Biyografi Sözlükleri”, *bilig*, 102, s. 01-25.
- Dosay Gökdoğan, Melek ve Demir, Remzi (2022). *Aydın Sayılı Bir Cumhuriyet Bilgesi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Emecen, Feridun M. (1999). “Osmanlı Kronikleri ve Biyografi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 3, s. 83-90.
- Emecen, Feridun M. (2023). *Fatih Sultan Mehmet Dünyanın Kaderini Değiştiren Hükümdar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Ertan, Temuçin Faik - Güler, Ali (2023). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (1999). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ) I*, haz. Müjgân Cunbur, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ) II*, haz. M. Kayahan Özgül, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ) III*, haz. Hidayet Özcan, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (2002). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ) IV*, haz. İbrahim Baştuğ, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İnal, İbnü'l-Emin Mahmut Kemal (2013). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî's-Şuarâ) V*, haz. Ayşegül Celepoğlu, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İsen, Mustafa (2000). "Tezkireler Sadece Biyografi Kaynakları Değil Aynı Zamanda Eleştiri Tarihimizin de Kaynaklarıdır", *İlmi Araştırmalar*, 10, s. 157-160.
- İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ozan, Yıldray (2022). *Cahit Arf Matematiğe Adanmış Bir Ömür*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ören, Tuğçe ve Ergun, Emel (2021). "Çeviribilimde Dilbilim İzleri", *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi - Istanbul University Journal of Translation Studies*, 14, s. 37-61.
- Öz, Yusuf (2012). "Tezkire" (Fars Edebiyatı), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 41, s. 68-69.

Sancaktaroğlu Bozkurt, Sinem (2021). “Gramsci’nin Hegemonya Kavramı Bağlamında Kùltürel Öđelerin Çevirisi”, *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 31, s. 251-274.

Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2011). *Çevirinin ABC’si*, İstanbul: Say Yayınları.

Tahir Gürçağlar, Şehnaz (2013). *Türkiye’de Çevirinin Politikası ve Poetikası 1923-1960*, çev. Tansel Demirel, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kùltür Yayınları.

Tatcı, Mustafa (2021). *Yunus Emre Aşkın Dili*, Ankara: Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Unat, Yavuz (2024). *Cezerî Orta Çağ’ın Ünlü Türk Mühendisi*, Ankara: Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Uzun, Mustafa (2012), “Tezkire” (Türk Edebiyatı), *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: c. 41, s. 69-73.

Vural, Mehmet (2024). *Fârâbî Çağları Aşan Filozof*, Ankara: Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Yaman, Ahmet (2009). “Siyer”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: c. 37, s. 316-319.

Elektronik Kaynaklar:

<https://akmb.gov.tr/uncategorized-tr/devam-eden-yatirim-projelerimiz/>
(Erişim Tarihi: 14.07.2025)

<https://akmb.gov.tr/manset/turk-devlet-ve-dusunce-hayatina-yon-veren-sahsiyetlerin-kisa-yasam-oykuleri-serisi-ve-cevirisi-projesi-calistayi-duzenlendi/> (Erişim Tarihi: 14.07.2025)

<https://lugatim.com> (Erişim Tarihi: 02.07.2025)

<https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 02.07.2025)

<https://teda.ktb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 27.08.2025)

<https://teis.yesevi.edu.tr> (Erişim Tarihi: 07.07.2025)